

20. Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны, 1941–1945 гг. : сб. док. – М. : Политиздат, 1984. – Т. 4 : Крымская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании (4–11 февраля 1945 г.). – 302 с.
21. Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945 : Документы и материалы : в 2-х т. – М.: Политиздат, 1983. – Т. 2 : 1944–1945. – 575 с.
22. Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941–1945 : Документы и материалы : в 2 т. – М. : Политиздат, 1983. – Т. 1 : 1941–1943. – 542 с.
23. СССР и германский вопрос. 1941–1949 : Документы из Архива внешней политики РФ. – М. : Междунар. отношения, 1996. – Т. 1. – 784 с.
24. Тегеран. Ялта. Потсдам: Сборник документов. – Изд. 3-е. – М. : Междунар. отношения, 1971. – 416 с.
25. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. – К. : Парламент. вид-во, 2007. – 1028 с.
26. Уткин А. Вторая мировая война / А. Уткин. – М. : ЭКСМО, 2003. – 960 с.
27. Уткин А. Черчилль: победитель двух войн / А. Уткин. – Смоленск : Русич, 1999. – 656 с.
28. Черчилль У. Вперед, к победе! Речь премьер-министра Великобритании Уинстона Черчилля в Палате общин 22 февраля 1944 г. / У. Черчилль. – М. : Отдел печати Великобританского посольства, 1944. – 20 с.
29. Черчилль У. Вторая мировая война : сокр. пер. с англ. / У. Черчилль. – Кн. третья. Т. 5–6. – М. : Воениздат, 1991. – 671 с.
30. Dokuments on Polish Soviet relations. 1939–1945. – London ; Melbourne ; Toronto : General Sikorski historical institute, 1961. – Vol. 1: 1939–1945. – 625 p.
31. Eden A. Pamiętniki. 1938–1945 / A. Eden. – Warszawa : IWPAK, 1972. – 447 s.
32. Foreign Relations of the United States. Diplomak Papers The Conferences at Cairo and Teheran. 1943. – Washington : United States Government Printing office, 1961. – 932 p.
33. Kaspath-Pawłowski E. Wojsko Polskie na wschodzie 1943–1945/ E. Kaspath-Pawłowski. – Pruszkow, 1993. – 337 s.
34. Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej : zbiór dokumentów. – Warszawa : PISM, 1965. – 837 s.
35. Pastusiak L. Roosevelt a sprawa polska / L. Pastusiak. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1980. – 441 s.
36. Układ Sikorski – Majski: Wybór dokumentów. – Warszawa : PIW, 1990. – 279 s.

Юрій Сорока

Утвердження радянсько-польського кордону в повоєнні роки та його наслідки для українського й польського населення

Розглядаються питання встановлення українсько-польського кордону у повоєнний період.

Ключеві слова: СРСР, Україна, Польща, кордон, переселення.

Сорока Юрій. Утверждение советско-польской границы в послевоенные годы и его последствия для украинского и польского населения. Рассматриваются вопросы установлений украинско-польской границы в послевоенный период.

Ключевые слова: СССР, Украина, Польша, граница, переселение.

Soroka Yuriy. Assertion Soviet-Polish to Border in Post-War Years and His Consequences for Ukrainian and Polish Population. The studied questions of the establishment of Ukrainian-Polish border in post-war period.

Key words: Ukraine, Poland, border, migration.

Проблема встановлення українсько-польського кордону в перші повоєнні роки ще недостатньо розкрита й у вітчизняній, і в зарубіжній історіографіях. За винятком наукової розвідки І. Козловського [3], територіальні питання кордонів СРСР та Польщі й досі залишаються поза увагою дослідників.

Зазнавши катастрофічних втрат в роки Другої світової війни, у період так званого взаємного обміну українського і польського населення 1944–1946 рр., депортації українців зі споконвічних своїх земель у західні і північні райони Польщі, українці опинилися перед небезпекою нових переселень у зв'язку із зміною та уточненням радянсько-польського кордону. У квітні 1947 р. керівництва

обох держав підписали угоду про демаркацію¹ державного кордону між СРСР і Польською Республікою, яка передбачала нове виселення жителів прикордонної смуги західних областей України.

Ця угода стала результатом вирішення питань післявоєнного урегулювання, в тому числі й територіального, «великою трійкою» держав антигітлерівської коаліції та багатовекторної дипломатії сталінського керівництва з польським еміграційним і польським комуністичними урядами.

Звільнення західноукраїнських територій від німецьких військ, розпочате Червоною армією, відоме ставлення до цих земель польського еміграційного уряду стимулювали політичне керівництво України заявити про бажання включення до УРСР прадавніх українських земель, якими є Холмщина, Грубешів, Замостя, Томашів, Ярослав і створити Холмську область [5, арк. 13].

Проте пропозиції М. Хрущова, О. Корнійчука залишилися лише пропагандистським кроком для українського населення Забужжя. Сталінське керівництво СРСР у своїх діях керувалися власними політичними цілями у підкоренні нових європейських територій і намаганням якнайшвидше покінчити з національною свідомістю українського населення та визвольним рухом.

Підписаний 26 липня 1944 р. договір між СРСР і новоутвореним Польським комітетом національного договору не тільки передбачав врегулювання польсько-українського відтинку радянського державного кордону на основі лінії Керзона, а й створив прецедент «обміну населенням» та заклав фундамент для формування в повоєнній Польщі прорадянського режиму. Саме цей договір став базою для формального оформлення східних кордонів Польщі на Ялтинській і Потсдамській конференціях держав «великої трійки» [4].

Остаточний текст договору про радянсько-польський державний кордон був підписаний у Москві 16 серпня 1945 р. В. Молотовим, прем'єр-міністром Е. Озубко-Моравським. Він складався зі вступу та чотирьох статей і підкреслював свій виконавчий характер стосовно кримських домовленостей СРСР, США і Великобританії [1]. Положення договору передбачали й створення змішаної демаркаційної комісії з місцеперебуванням у Варшаві через 15 днів після обміну ратифікаційними документами. Робота комісії проходила у дві сесії – Варшавська (засідання № 1–24 (7.03.1946–7.05.1947 рр.)) і Московська (засідання № 24–32 (8.04.–8.07.1948 р.)) [2].

Якщо рішення про демаркацію державного кордону приймали в Москві, то практичне виконання її було покладено на керівництво УРСР. Так, згідно з цим договором Рада Міністрів Української РСР своєю постановою № 584-0038 від 14 квітня 1946 р. затвердила представництво уряду УРСР по відселенню в зв'язку з демаркацією державного кордону між СРСР і Польською Республікою в такому складі: О. С. Булгаков (голова), О. А. Борецький (відповідальний секретар), В. В. Чернишов (економіст-статист); референти: Б. М. Головинський, М. К. Катко, Е. Д. Мартиш, О. П. Луценко, М. О. Романовський, Ф. К. Чаруха [6, арк. 108].

Район діяльності представництва з відселення визначався державним кордоном між УРСР і Польщею – від річки Салакії на півночі, до річки Сян в селі Соліні Нижньо-Устрицького району Дрогобицької області на півдні. На представництво уряду УРСР було покладено виконання таких завдань:

1. Організація і проведення реєстрації радянських громадян на відселення з території, що відійшла від СРСР до Польщі і польських громадян з території, що відійшла від Польської Республіки до УРСР.

2. Організація і проведення реєстрації населення, яке залишалось на території, що відійшла до однієї з договірних сторін.

3. Опис і оцінка державного і приватного майна та організація прийому і передачі майна, залишеного на території тієї чи іншої сторони.

4. Встановлення термінів відводу прикордонних військ на демаркований кордон по окремих ділянках.

Місцем постійного перебування представництв обох держав був визначений районний центр Дрогобицької області – Медика. Початок роботи обох представництв був встановлений 18-го квітня, а закінчення – 24 травня 1948 р. [6, арк. 104–105].

¹ Демаркація кордонів – встановлення лінії державного кордону на місцевості шляхом встановлення прикордонних знаків на основі документів про делімітацію кордонів. Здійснюється змішаними комісіями, створеними договірними сторонами.

Смуга відселення займала територію вздовж радянсько-польського кордону на відстані близько 200 кілометрів. У восьми місцях демаркований державний кордон співпадав з існуючим вже тимчасовим кордоном, установленим у 1945 р. і створював, таким чином, вісім самостійних замкнених територіальних ділянок, із яких на Дрогобицьку область припадало 5, а на Львівську – 3.

Слід відмітити, що жителі тих населених пунктів Львівської області, які знаходилися в смузі відселення були переселені в Рава-Руський, Немирівський та Краківецький райони області ще в 1947 р., коли стало відомо про демаркацію кордону. Разом з населенням на нові місця поселення були перевезені всі житлові, господарські будівлі та інвентар, у результаті чого на території Львівської обл., що відійшла до Польщі, залишилися лише невеликі ділянки залізничних шляхів, шосейних доріг, державні ліси і сади на присадибних ділянках відселених жителів [6, арк. 104].

Звертає на себе увагу нерівноцінність передачі і отримання взамін території радянською стороною польській. Так, державне майно Польської Республіки, що передавалося радянській стороні, становило лише невеликі лісові масиви площею 782 га, відрізок залізничної колії довжиною 1,6 км і декілька населених пунктів, які були переселені польською стороною зі всіма будівлями та залишеними незасіяними і необробленими на зиму полями станом на 1 січня 1948 р., тобто задовго до початку роботи представництв.

З українського боку, окрім раніше виселених жителів Львівської області, на початок роботи представництв слід було в місячний термін виселити 15 сіл з різних районів Дрогобицької області: по Добромільському району – села Квашенина, Папоротне і Війтське; по Медицькому – Медика, Яксманичі і Седліське; по Мостиському – Старява і Ковалики; по Нижанковицькому – Сірокозці, Мальчовичі і Рожубовичі; по Нижньо-Устрицькому – Соліні, Любизва, Устянове і Воля-Мацькова.

Виселенню підлягали 2658 сімей, з яких 2298, або 86,4 % займалися сільським господарством і мали в своєму розпорядженні 1204 коней, 3134 голів великої рогатої худоби, біля тисячі свиней, кіз і овець.

Загальна земельна площа, що переходила до Польщі, складала 4223 га, з якої: орної землі – 3486 га і посівів – 2568 га. Віддавали українські ліси з загальною площею 2124 га [6, арк. 106].

Окрім цього, на українській території, що відійшла до Польщі, знаходилися: дві залізничні станції – Медика, з двоколіїним залізничним полотном завдовжки 4,5 км і Устянове – 2,195 км залізничного полотна; відрізки залізничної колії біля станцій Нижанковичі і Рава-Руська завдовжки 3,18 км; одна електростанція та два млини; одинадцять церков, два костьоли, дев'ять шкіл, п'ять клубів та ін.; північніше Рава-Руської в поймі річки Болотня знаходилася смуга луків завдовжки біля 35 км і завширшки 600 м. Ці луги повністю відійшли до Польщі. За характеристикою ж радянського представництва вся смуга відселення і загалом, і окремі її відрізки «самостійного економічного значення не мали». Ось так, одним розчерком пера земля, луги й ліси, які споконвіку кормили й рослили тисячі людей, ставали «економічно неперспективними» й віддавалися чужій стороні.

Незважаючи на думку українського населення й опір жителів сіл Сірокозці, Старява, Ковалики, Рожубовичі, Мальговичі та ін., їхнє небажання навечно залишати рідні землі, радянські органи влади, спираючись на військову силу, швидко, протягом 2–3 днів провели реєстрацію та вивезення населення. Цьому сприяло й те, що більшість жителів цих сіл вже були «організовані» в колгоспи й радгоспи, що полегшувало проведення серед них «масово-роз'яснювальної роботи» більшовицькими методами переконання: арештами окремих громадян, залякуваннями, зриванням дахів будинків і т. д. Усім жителям, які проживали на території, що відійшла до Польщі, потрібно було пройти реєстрацію і на відселення, і на право залишитися в польській державі. Право залишитися на території, що відійшла до Польщі, мали жителі польської національності та змішані сім'ї, главами яких були поляки за національністю. Усі інші підлягали реєстрації на відселення.

Разом з тим, у процесі переселення мали місце деякі відхилення від установлених правил. Так, залишилися на цій території громадяни української національності, які вже мали похилий вік, непрацездатні, хворі і ті, хто перебував на утриманні рідних – синів, дочок, які проживати в Польщі або перебували на військовій службі в польській армії [6, 103–104].

Робота з відселення українського населення з території, що відійшла до Польщі, в зв'язку з демаркацією державного кордону між СРСР та Польською Республікою була завершена в термін, відповідно до раніше наміченого плану – 22 травня 1948 р.

24 травня командування радянських і польських прикордонних військ відвели свої війська на демаркований кордон на останній ділянці – Медика, Яксманичі, Седліське, Мальговичі і Рожубовичі.

Відводу військ передувала передача органами радянської влади державного і громадянського майна, залишеного для польської держави. Так, з території, що відійшла до Польщі, були відселені 2388 господарств із загальною кількістю 9125 осіб або 91 % від усього населення. Залишилися, уже тепер на польській території, 275 господарств із загальною чисельністю 907 осіб. З-поміж тих, хто залишився, поляки склали 524 особи і 383 особи – українці. До осіб української національності належали члени змішаних українсько-польських сімей, главами яких за національністю були поляки [6, арк. 120].

Відселене населення з території, що відійшла від СРСР до Польщі, за національними ознаками ділилося: українців – 8716 осіб, росіян – 280 осіб, поляків – 115, білорусів – 4, інших національностей – 10 осіб.

За статтю і віком: чоловіків – 4109 осіб, із яких до 13 років включно – 1297 осіб, від 14 до 55 років – 2328 осіб і старші 55 років – 484 особи; жінок – 5016 осіб, з яких до тринадцятилітнього віку – 1303 особи, від 14 до 50 років – 2906 осіб і понад 50 років – 807 осіб.

За родом зайнятості: селян – 5353 особи, промислових робітників – 138, транспортних працівників – 116, службовців – 359, вчителів – 60, медпрацівників – 17, кустарів – 3, інших – 331 особа [6, арк. 121].

Відселені жителі вивезли з собою на нове місце проживання у райони Львівської та Дрогобицької областей 1051 коней, 2716 голів великої рогатої худоби, 1917 знарядь для обробітку землі і 20 збиральних машин.

У результаті відходу цієї території СРСР до Польщі і відселення звідси місцевих жителів було передано польським властям державного і особистого майна громадян на загальну суму 37 263,4 тис. крб, (у цінах 1940 р.), у тому числі державного майна на суму 18841,0 тис. крб та майна громадян на суму 18 239,0 тис. крб.

Крім того, польській стороні без оцінки вартості безкоштовно було віддано 2124 га державного лісу, 23,47 га державних фруктових садів, 55,490 га фруктових дерев у садах відселених громадян [6, 121–122]. Серед споруд, переданих польській стороні, значилося також 6 дзотів загальною вартістю 87 1900 крб. І хоч дзоти були прийняті представником польського уряду і увійшли в акт передачі з повною їхньою вартістю, але після консультацій представника Польщі Піорункевича зі своїм урядом, останній поставив питання про виключення їх з актів передачі, у зв'язку з тим, що дзоти знаходяться в незавершеному стані і для цивільних цілей їх використати проблематично. Радянська сторона погодилася і на ці уступки.

Територія, що відійшла від Польщі до СРСР, складалася з невеликих за площею ділянок, головним чином, в північно-західних районах Львівської області – Рава-Руському і Немирівському. На цій території радянським представництвом було прийнято короткі відрізки залізничного полотна із загальною довжиною у 1,6 км вартістю 8 603 900 злотих, що при переведенні по курсу складало 114 тис. крб і лісових масивів без оцінки вартості площею 783,5 га.

Таким чином, різниця між вартістю переданого майна Польською Республікою і прийнятого радянською стороною складала 37 149 400 крб або майже 99 % прямих збитків для СРСР [6, арк. 122–123].

Акт відселення та підрахунків вартості переданого майна був складений у двох примірниках російською та польською мовами й завірений державними печатками СРСР та Польщі, українські ж державні органи влади залишалися при цьому статистами та практичними виконавцями цього дійства.

Депортації за Люблінською угодою, переселення кінця 40-х – початку 50-х років призвели до того, що сотні тисяч людей були примусово відірвані від своєї землі і заново пристосовувалися до нових умов життя. Згубність, недалекоглядність такої політики радянського уряду виявилася вже в найближчий час у зв'язку з освоєнням Львівсько-Волинського вугільного басейну.

За геологорозвідувальними даними, Львівсько-Волинський вугільний район представляв собою лише частину великого кам'яновугільного басейну, який простягався далі на захід за лінію радянсько-польського кордону. На території України геологічні запаси вугілля становили близько 1,5 млрд т з виробничою потужністю добування 23 млн т вугілля в рік. У зв'язку з цим після завершення будівництва в 1950-х роках запланованих 51 шахти, подальший розвиток вугільної промисловості в регіоні зупинився б через остаточне освоєння родовища.

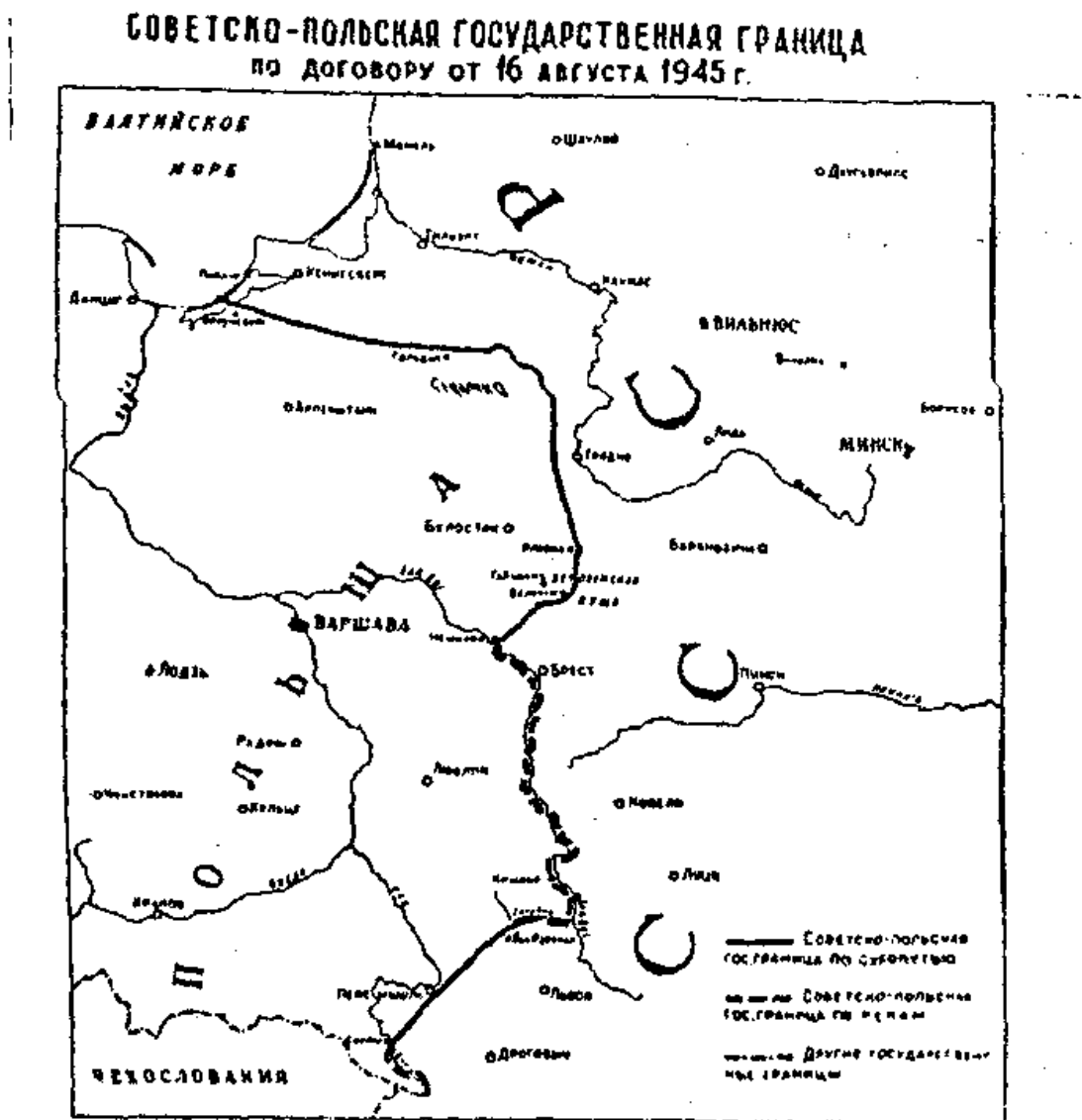
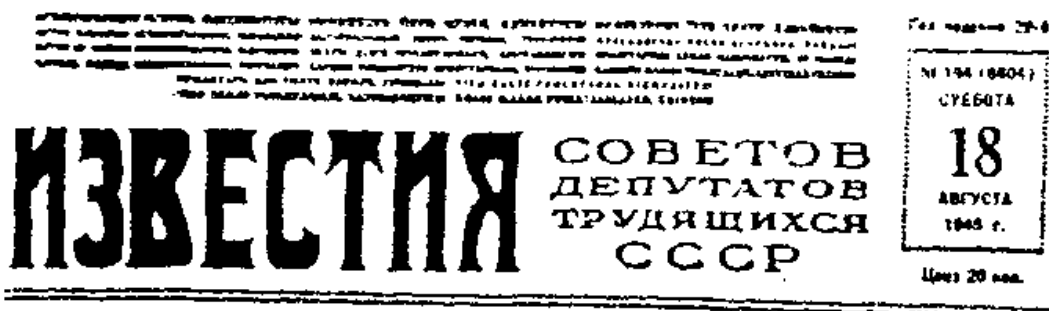

Рис. 1. Карта радянсько-польського кордону від 16.08.1945 р., опублікована в «Известиях»

За межами нового радянського кордону на території Польщі знаходилися найбільш продуктивні поклади кам'яного вугілля. Так, якщо у східній частині Волинського родовища, за даними геологорозвідувальних робіт, знаходилося лише два вугільні пласти із загальною потужністю 1,8 м, то безпосередньо на кордоні з Польщею вже нараховувалося до шести пластів із висотою залежу до 2,8 м.

Аналогічна картина спостерігалася й на території Львівської області. Якщо в межах Сокальського родовища нараховувалося не більше двох пластів із сумарною потужністю до одного метра, то західніше кількість пластів збільшувалася до п'яти з відповідною потужністю до 3,5 м [7, арк. 1–2].

Окрім цього, за даними спеціалістів, далі в західному напрямку території ПНР очікувалися найбільш продуктивні вугільні відкладення з потужними вугільними пластами.

На початку 1954-го р. за вказівкою керівництва радянської держави почав розроблятися план можливого обміну територіями між СРСР і ПНР на взаємоприйнятних, на їхню думку, для обох сторін умовах. За цим задумом, «від Польської Народної Республіки бажано отримати територію, що прилягає до Львівської і Волинської областей, в породах якої знаходяться запаси кам'яного вугілля до 3 млрд т. На цій ділянці можна буде побудувати 50–60 шахт із загальною продуктивністю 35–40 мільйонів тонн вугілля щорічно. З нашої сторони обміну може бути запропонована частина території в Дрогобицькій області, на якій є нафтоносні і газоносні площі, що також небезінтересно буде для Польської Народної Республіки. Конкретно розмова може йти про обмін територією площею, приблизно в 1250–1300 квадратних кілометрів ...»

У вересні 1954 р. Міністерству закордонних справ УРСР, Дрогобицькому облвиконкому було доручено скласти детальну соціально-економічну характеристику районів, розміщених у прикордонній смузі української території по лінії, що проходила (з півночі на південь) західніше Потилич. З польської сторони детальному опису підлягали населені пункти по лінії, що проходила (з півночі на південь) південніше Матче та західніше Аннополя [7, арк. 3–5].

За попереднім планом кінця 1954 р. від України до Польщі мали відходити лише землі на території Дрогобицької області площею, приблизно, 1250–1300 км², до якої повністю входили Нежанковицький, Добромільський і Хировський адміністративні райони і частково Мостиський, Старо-Самбірський, Стрільковський, Турковський і Крукеницький райони.

На цій території знаходилося 104 населені пункти, в яких проживало 71 тис. чоловік, 56 колгоспів з площею орної землі майже 50 тис. га. У південній частині цієї території було виявлено 10 перспективних нафтоносних свердловин, одна з яких в районі села Стрельбичі, вже функціонувала, даючи щодобово 7–9 т нафти. В північній частині території, що підлягала обміну, знаходилися промислові запаси газу [8, арк. 52–53].

У зв'язку з тим, що польська сторона не погоджувалася на запропонований варіант обміну територіями, радянськими представниками, був запропонований новий варіант обміну, що включав для зовнішньополітичного торгу адміністративно-територіальні землі Львівської області.

Надра цих земель славилися своїми природними багатствами. Так у Нижньо-Устрицькому районі було знайдено родовище нафти з запасом до 2 млн т. У Нежанковицькому – на цей період вже працювало шість газових свердловин. Родовища гончарних глин, вапна, піщанки, глауконіта, мінеральних вод і торфу знаходилися в Рава-Руському, Краковецькому і Немирівському районах. На цей час населення цих районів ще не встигло відійти від наслідків попереднього обміну територіями між СРСР і Польщею.

За чинним на той час польським адміністративним поділом, територія, яку намагалися приєднати до СРСР в 1954 р. була споконвічною українською землею і входила переважно до складу Грубешівського і частково Томашівського повітів Люблінського воєводства, тобто рештка тих земель повітів, які не підпали під радянсько-польський договір 1951 р. Загальна площа цієї території складала 1750 км². І на ній знаходилося 220 населених пунктів, із яких м. Грубешів був і повітовим центром. На кінець 1940-х – початок 1950-х років на цій території проживало всього 40 тис. осіб, з них – 97–98 % поляків, решта – 2–3 % – євреї. Третина населення проживала в містах.

Більшість цих земель знаходилися в занедбаному, жалюгідному стані: колись освоєна, використовувалася лише сьома частка родючої землі порівняно з 1944–1945 рр. [8, арк. 58–63].

Намагання радянської сторони якнайшвидше приєднати ці землі до СРСР були настільки сильними, що на середину 1950-х років була складена нова топографічна карта майбутнього кордону між двома державами, з урахуванням даної території [7, арк. 16]. Та це вже була середина 1950-х років, коли після смерті Сталіна тиск СРСР на керівництво європейських держав так званої соціалістичної орієнтації дещо послабився і уряд Польщі не погоджувався на черговий переділ територій. Єдине, на що спромоглося в цей період радянське керівництво, так це на дозвіл польської сторони заглибитися на декілька кілометрів у підземні надра в районі західного подовження Львівсько-Волинського вугільного басейну.

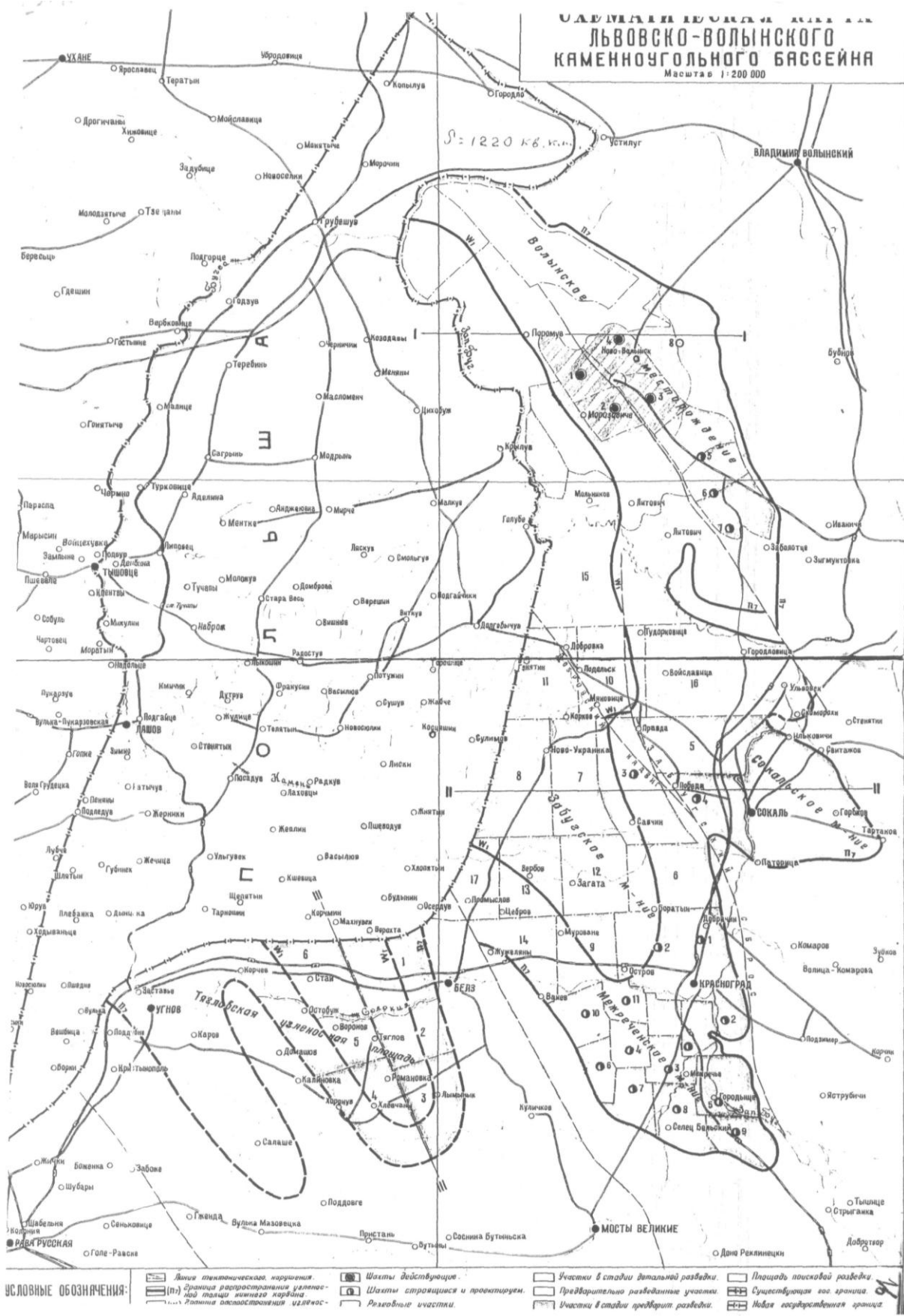

Рис. 2. Карта Львівсько-Волинського кам'яногоугільного басейну. Масштаб 1 : 200 000

Список використаних джерел та літератури

1. Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953 гг. – Т. 1. – Москва ; Новосибирск, 1997. – С. 68.
2. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Т. 9 : Январь 1946 – декабрь 1949 г. – М., 1976. – С. 84–93.
3. Козловський І. Встановлення українсько-польського кордону. 1941–1951 рр. / І. Козловський. – Львів, 1998. – 220 с.
4. Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. : сб. док. – Т. 5. – М., 1984. – С. 22, 110, 127.
5. Центральний державний архів громадянських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 23, спр. 754.
6. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 5165.
7. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 2606.
8. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 1470.

Наталія Печеніна

До проблеми визначення кордонів України в умовах Другої світової війни

В статті розглянуто питання врегулювання державних кордонів Української РСР в умовах Другої світової війни та перші повоєнні роки. Основний акцент зроблено на розмежуванні українсько-польських територій протягом 1939–1951 рр.; використано документи міжнародних конференцій в Тегерані, Ялті та Потсдамі, на яких вирішувалося «польське питання». Також у статті розглянуто процес українсько-чехословацького та українсько-румунського територіальних розмежувань 1940–1947 рр.

Ключові слова: розмежування, державні кордони, міжнародні договори.

Печеніна Наталія. К вопросу об определении границ Украины в условиях Второй мировой войны.

В статье рассматривается вопрос об урегулировании государственных границ Украинской ССР в условиях Второй мировой войны и в первые послевоенные годы. Основное внимание уделено процессу размежевания украинско-польских территорий на протяжении 1939–1951 гг.; использованы документы международных конференций в Тегеране, Ялте и Потсдаме, на которых решался «польский вопрос». Также в статье рассматривается процесс украинско-чехословацкого и украинско-румынского территориальных размежеваний 1940–1947 гг.

Ключевые слова: размежевание, государственные границы, международные договоры.

Pechenyina Natalia. To Problem About Delimitation of Borders of Ukraine in the Second World War-Time.

The question about the delimitation of state borders of the Ukraine during the Second World War was analyzed in the article. Attention is spared to the process of delimitation of Ukrainian-Polish, Ukrainian-Czechoslovakia and Ukrainian-Romanian territories during 1939–1951; author used the documents of international conferences in Teheran, Yalta and Potsdame.

Key words: delimitation, state borders, international agreements.

Друга світова війна призвела до значних змін у долі України. Повоєнна Україна в багатьох відношеннях виявилася дуже відмінною від тієї, якою була до війни. Зазнавши значних збитків (зруйнований економічний потенціал, значні людські втрати), вона, проте, значно розширила кордони, та й зросла політична й економічна вага республіки в СРСР. Держава вийшла на міжнародну арену як суб'єкт міжнародного права, докорінно змінився склад населення і, що найважливіше, уперше за багато століть майже всі українські землі опинились у межах однієї держави.

Територіальні зміни розпочалися після підписання 23 серпня 1939 р. радянсько-німецького договору про ненапад. До нього додавався секретний протокол, у якому розмежовувалася сфера «обопільних інтересів» у Центрально-Східній Європі. Розмежувальна лінія у Польщі пролягала по Нареву, Віслі і Сану, тобто більша частина міжвоєнної Польщі опинялася в «сфері інтересів» СРСР [2, 153]. В умовах розпочатої Другої світової війни СРСР відмовився від окупації польської етнічної території. Договір «Про дружбу і кордон» від 28 вересня 1939 р. закріплював нову «сферу інтересів» держав. Одним із наслідків зовнішньополітичного курсу Сталіна стало «збирання» українських земель у межах УРСР. У вересні 1939 р. до її складу ввійшли Волинь, Галичина, частина Полісся, що до того